

De riktiga tomtarna

Medlemmarna i Sveriges Tomtegille är riktiga tomtar. I begreppet riktig ingår helst ett äkta skägg men också att man är tomte varje dag, året om. För även när tomtarna tar av sig luvan känner barn igen dem ute på stan. Det lyser igenom att de verkligen är Tomten. GP följde med Tomtegillet på utflykt till Åland.

I bilkön till Ålandsbåten lyser någonting rött på långt håll. Det är sex tomtar som står och småpratar, stuvar om lite i packningen och rättar till luvorna i backspegeln. Som vilka kollegor som helst på väg till en konferens i skärgårdsmiljö. Men medresenärerna omkring dem kan inte sluta stirra. Det är september, löven är fortfarande gröna och kärntruppen av Sveriges auktoriserade tomtar har börjat ladda inför julen. De laddar egentligen hela året med träffar och fortbildningar, berättar ordförande Roy Söderberg från Hökerum utanför Borås.

- Vi måste ju till exempel träna skorstenskrypning och grötätning inför mästerskapen i Gällivare.

Han sitter bekvämt tillbakalutad i baksätet i fårskinnskantad röd rock och tvinnar skägget mellan fingrarna. Med så yvigt vitt skägg är det tydligt att tomtelivsstilen inte går att kliva ur hur som helst.

- Det hade man ju inte tänkt från början att det skulle vara ett åretruntjobb men så har det blivit.

Sveriges Tomtegille föddes 2001 efter att Roy hade besökt den internationella tomtkonferensen i Köpenhamn och i dag är de 43 så kallat fullvärdiga tomtar. Att bli medlem är en lång process: först måste man bli rekommenderad, sedan gå som provtomte ett år och slutligen väljas in av årsmötet.

- Vi måste vara försiktiga. Vi har haft jätteproblem med tomtar som bara är tomtar för stunden. Som man kan hitta berusade i köpcentrumen, förklarar Eva Westerlund över axeln från framsätet.

- Sen finns det andra som tror att det är en kul grej bara. Men efter ett tag förstår de att det är en seriös mission för oss, fortsätter hon.

Väl ombord på båten kommer hela tiden nya skaror av barn med klotrunda ögon och kikar på tomtarna när de äter dagens lunch. Ronny Johansson från Haninge har stoppat in sitt skägg innanför tröjan för att inte få bearnaisesås i det. Skägget är en viktig del i tomteskabet, förklarar han.

- Första gången jag var tomte var det något magiskt som hände, man tar på sig en tomtedräkt och så får man plötsligt bara glada miner. Tänk dig, en gammal gubbe som jag får sitta med barn i knäet och de bara tindrar med ögonen.

Men några av barnen började rycka honom i lösskägg och säga "du är ju ingen riktig tomte!".

- Så då tänkte jag att till nästa år ska jag ha riktigt skägg, och sparade hela året. Sen har det bara växt och växt...

I hans jobb som tomte ingår det att sitta i köpcentrum och ta emot önskelistor på advent, besöka sjukhus och äldreboenden, och så förstås ett hektiskt arbete på julafton, när Ronny åker runt till olika familjer från morgon till kväll. Samma sak gäller för Roy berättar hans fru Ingrid.

- Jag ser honom knappt hemma i december, man skriver lappar, bara. Men han får inte vara borta hela julafton – klockan tre ska han vara hemma.

Hon ser sig om efter Roy. Han har vandrat ut från den klirrande cafeterian och står på tröskeln till bollhavet. Där stannar han och kikar försiktigt in på barnen, som stirrar andäktigt tillbaka på den högresta tomten med silverspanne i bältet. Bakom hans rygg fnissar två flickor så att de tappar andan. Roy vänder sig mot dem och vinkar glatt, han är van vid att väcka uppmärksamhet. För några år sedan blev han bjuden till Sydkorea och där togs han emot som en rockstjärna.

- Jag kunde inte gå utanför hotellet utan att folk följde efter och ville hälsa. Jag minns en man som ställde ner sin portfölj på tunnelbaneperrongen och bara sprang fram och kastade sig om halsen på mig.

Den här resans mål är en liten gård på östra Åland dit två medlemmar i Tomtegillet har bjudit in sina kollegor. Det är skördedagar på ön och människor åker från gård till gård för att köpa grönsaker och se sig om. Här i huset kommer man alltså att kunna träffa tio tomter. Vardagsrummet doftar av fotogenlampor och nybakta bullar, och Roy slår sig ner framför spisen i väntan på besökande barn. Tomtemödrarna intar sina positioner kring ett bord intill och plockar fram rött garn för att börja tillverka grytlappar och tomter. Snabbt och rutinerat har de skapat en strålgans av hemtrevlighet omkring sig och småpratar i takt med virknålarna.

- Det är varmt nu, tur att man har sommardräkten, säger Eva och fläktar med luvan framför ansiktet.

Vega från Gällivare är den enda kvinnan i föreningen som har egna uppdrag på jul. De andra säger att de är nöjda med att vara hemma, för "någon måste ju passa gröten".

Vad som är en riktig tomte verkar vara så självklart att de har svårt att uttrycka det.

- Man ska vara propert klädd. Såna där piercingar, det går naturligtvis inte, eller tatueringar. Det hör till vår motpart, trollen, säger Eva.

- Tomtar ska inte vara för spinkiga, det ska vara lite rondör, säger Ingrid.

- Tomten är för mig en person man kan lita på. Som är lite stabil och inte får en massa utbrott, säger Roy och plirar över kanten på sina glasögon.

De andra håller med om att Tomten är viktig som en lugn och alltigenom snäll figur i en hård värld.

- Många tror inte på Tomten, säger Roy lite sorgset. Många tror inte på någonting, för den delen. Men det gör jag. Jag tror på tomtens syn på människor och hans sätt att leva. Det är svårt att beskriva vad det är... att ge av det man har och prata med alla. Vilja göra barn glada.

Efter två timmars väntan längtar alla efter åländska barn att glädja.

- Nej, nu måste jag ta ett tomtebloss, säger Ronny och reser sig.

Egentligen får man inte röka med tomtekläderna på enligt stadgarna, förklarar han ute vid husknuten.

- Det är något jag måste jobba på men det är svårt. Jag försöker att göra det när det inte stör.

Han fimpas snabbt när en bil svänger in på gårdsplanen. En linhårig pojke kliver in och sätter sig tyst mitt emot Roy, allra ytterst på en grön sammetsfåtölj. Roy frågar vad han önskar sig men det har han inte kommit på ännu.

Snart kommer en till pojke i nioårsåldern. Han tittar fundersamt på totemödrarnas garntomtar. "Ska ni ge de där till vanliga människor?"

Ja, det har de tänkt. För själva behöver de inte fler.

- Jag har cirka 1200 tomter hemma, deklarerar Vega stolt.

- Jag har bara 200 men de är å andra sidan framme året runt, hävdar sig Eva.

Nästa besökare är en fyraårig flicka som blir så blyg att hon inte kan få fram ett ord. Eva berättar att hon själv tyckte det var otäckt när hennes pappa kom med mask och mammans utochinvända kappa. Men i Tomtegillet är mask förbjudet.

- Den skrämmer bara barnen. Och sen känner de sig lurade när de förstår att det här var ju inte Tomten.

De riktiga tomtarna lurar ingen, tycker hon.

- Våra killar *är* ju tomtar oavsett om de har kläderna och det känner barnen. Min man kan komma i shorts och t-shirt och ungarna säger "Hej Tomten". Jag vet inte vad det är, det är något med vårt sätt att närma oss barn.

Och kanske något med skägget?

- Ja, kanske det.

Evas man Ernst arbetar som Coca cola-tomte på jularna och åker häst och vagn på Drottninggatan i Stockholm. Det var Coca colas reklam som fick den rödvita tomten att slå igenom på 1930-talet i USA. Innan dess fanns en större mångfald av tomtar. Några av Tomtegilletts medlemmar satsar på den klarröda stilen medan andra har mer mossgrönt och grått efter Jenny Nyströms klassiska bilder. Men några gammelsvenska gråtomtar vill de inte vara.

- Den grå tomten var ju inte riktigt snäll. Om han blev sned på något så kunde han tända på hela ladan, säger Sven-Erik Svensson, alias Bergsjötomten.

Han sitter ute i tomteverkstan med sin bror Sivert och böjer till ljusstakar och grytunderlägg av ståltråd. Sivert kommer från Gällivare och kallas Dundertomten efter berget Dundret. Hemma svarar han rätt och slätt Tomten i telefon. När Sivert var liten var deras föräldrar statare och julen var något väldigt viktigt, förklarar han.

- Det var mycket slit, så det är klart, när julen kom var det verkligen fest.

En besökare med tjockt helskägg tittar in i verkstan.

- Oj, bra anlag där! Låt bli och klipp det bara, hojtar Dundertomten.

Tålamodet verkar sitta djupt inne i skägget och de arbetar metodiskt med samma ljusstake i många timmar. Bara en gång höjer Bergsjötomten rösten, när vi kommer in på den tidiga julsmyckningen.

- Att börja i oktober, det är fullständigt fel tycker jag. Ju längre man håller på desto mer slätar man ut julen för barnen.

Julens utveckling till konsumtionshögtid beklagar de flesta när de samlas för fikapaus i salongen.

- Där har man ju också en uppgift att fylla, att förklara det inte får plats hur många paket som helst i säcken, säger Roy.

Men ändå, när nästa barn kommer in frågar han igen "Har du skrivit någon önskelista ännu? Tror du det blir några stora paket?"

När de sista gästerna för dagen har gått blir det tomteeffest. "Jul, jul, strålande jul", nynnar Bergsjötomten i röda teddylångkalsonger och tar för sig av nötkakan.

- Nöt ska nöt ha, muttrar han.

- Nej, nu måste Lillnissen rastas, säger Roy och går iväg mot toaletten.

- Tomtemor har lett hela dagen nu, jag måste sitta här och sura en stund, säger Ingrid.

Men det går inte så länge för en vild diskussion bryter ut om hur de skulle kunna få den stora persiska mattan att lyfta med tankekraft. Alla tomtemasker är långt borta. Ljusen från stora silverkandelabrar fladdrar mot de svarta fönstren och det är lätt att tänka sig hur skogens djur står utanför och tittar in på de riktiga tomtarnas kalas.

Fakta: Roy Söderberg

Aktuell som: Tomte. Ordförande i Sveriges Tomtegille.

Vid sidan av tomtekarriären: Grafiker, silversmed, elitsimmare och polospelare på proffsnivå. Numera pensionär.

Bor: utanför Hökerum mellan Borås och Ulricehamn.

Familj: Tomtemor Ingrid och två vuxna barn.

Fakta: Tomten

Ordet tomte kommer av att tomtarna fanns vid huset, på tomten. Den gamla grå svenska tomten hjälpte folket på gården men om han blev missnöjd med något kunde han också straffa dem hårt. Redan på 1300-talet omnämns tomten av den heliga Birgitta men hon ansåg att han tillhörde djävulens anhang. Dagens rödklädda, vitskägga tomte är en sammansmältning av flera traditioner, starkt influerad av det helgonet Sankt Nikolaus som levde på 300-talet e. Kr. i det som idag är Turkiet. Han sägs ha varit mycket givmild och gav bland annat en stor penningpung till tre döttrar som just skulle säljas till en bordell av sin utblottade far.

På 1880-talet slog konstnären Jenny Nyström samman den svenske gårdstomten, Sankt Nikolaus och julbocken till den klassiska svenska gammeltomten. Den runda rödklädda mannen med långt vitt skägg var en av många sorters tomtar men på 1930-talet valde Coca cola ut honom till sin julreklam. Efter 30 års konsekvent reklam var han djupt rotad i amerikanernas medvetanden, och till stor del även bland svenskarna.

Källa: www.sverigestomtegille.se

Tomteregler

Enligt Tomtegilletts stadgar ska en tomte ha följande klädsel:

- Röd luva med vit eller grå tofs.
- Eget skägg eller konstskägg. Ansiktsmask är ej tillåten
- Röd eller grå tomterock, kantad med päls alternativt konstfiber.
- Röda, grå eller gröna byxor eller s.k. knickers
- Läderstövlar, träskor, grönländska kamikker, näbbskor eller näbbstövlar.
- Brett bälte med stort spänne.

Dessutom ska en tomte:

- Ha ett vårdat språk och allmänt gott uppträdande under tjänsteutövning.
- Inte bedriva någon aktivitet som kan uppfattas stötande eller omoraliskt för omgivningen.
- Absolut inte nyttja tobak, öl, spritdrycker eller droger i tjänsten.
- Kunna uttrycka Ho-Ho-Ho...med djup, varm och vänlig tomteröst.